

De Akkergeelster, *Gagea villosa* in Nederland

M. T. JANSEN

In De Levende Natuur werd recentelijk gepubliceerd over drie van de vier in Nederland voorkomende geelstersoorten: over de Weidegeelster in 1975 door Van Wijngaeren en Zuurdeeg (D.L.N. 78: 12) en over de Bos- en de Schedegeelster in 1976 door Loode en Weeda (D.L.N. 79: 222, 238). De Akkergeelster kreeg maar een kleine beurt: in zijn artikel „Zeldzame planten tellen” geeft Mennema in 1975 (D.L.N. 78: 29) een verspreidingskaartje met de vindplaatsen van vóór en van na 1950.

Een uitvoeriger artikel over deze soort is te vinden in Gorteria deel 6, nr. 8 (1973) door Mennema en mij geschreven naar aanleiding van vondsten uit de jaren 1969-1972. Voordien was sinds 1932 geen enkele vondst van de Akkergeelster in Nederland bekend geworden, en in de Flora Neerlandica (deel 1, afl. 6 van 1964) staat dan ook vermeld: „thans waarschijnlijk wel overal verdwenen”. Achteraf is gebleken dat de soort in 1954 door Ir. S. van der Werf is waargenomen in een grazige wegrand langs een akker te Cortenoever bij Brummen, maar deze vondst is toen niet „floristenwereldkundig” geworden. Ook na 1972 zijn nog enkele vondsten gedaan en een korte typering van alle recente vindplaatsen moge dienen als indicatie waar men *Gagea villosa* met een (niet zeer grote) kans op succes kan zoeken. Daar de schrijver niet alle vindplaatsen zelf heeft gezien, moet die typering soms zeer summier blijven.

27-25: Pastortuin te Vorchten, op pad onder hoge boom.

27-45: Welsum (gem. Olst), in de tuin van boerderij langs de IJssel.

33-16: Deventer, ten westen van de IJssel, in de achtertuin van de aan de Twelloërweg gelegen Buitensociëteit, in met sierheesters beplante brede rand die af en toe door spitten omgewerkt wordt. Zeer veel niet bloeiende exemplaren, veel bloeiende planten. In kleiner aantal groeit hier ook de Weidegeelster. Deze groeiplaats werd in 1969 ontdekt.

33-46: Cortenoever bij Brummen; boven reeds genoemd. De vegetatie bleek in 1970 door terreinverandering te zijn verdwenen.

40-34: Loo (gem. Duiven). Op kerkhof.

40-45: Herwen (gem. Herwen en Aerdt). Op kerkhof.

39-14: Amerongen. Tuin van Huize Amerongen. Op extensief onderhouden tuinpaden; deels open gelegen, deels onder loofbomen. De vegetatie kan rijk worden genoemd, als gelet wordt op het grote aantal planten, maar bloei is er heel weinig (sinds 1972 geen, één of twee planten per jaar).

39-43: Kerkplein van Kerk-Avezaath. Sinds 1972 alleen vegetatief aangetroffen in klein aantal, tussen grind onder lindebomen. In 1976 werd in de tuin van een oud herenhuis, grenzend aan het kerkplein, een rijke vegetatie aangetroffen met veel niet-bloeiende en 14 bloeiende exemplaren. Het tuinpad loopt uit op een rondje met in het midden een oude treurboom; dit rondje vormt de groeiplek. In de loop van het jaar bleek *Gagea* als burens te hebben: Straatgras, Speenkruid, Kleine veldkers, Gewone vogel-

melk, Kraailook, Vroegeling, Tengere vetmuur (*Sagina apetala* subsp. *erecta*). Volgens de bewoonster van het herenhuis is de Akkergeelster hier al vijftig jaar aanwezig.

43-17: Mijnsherenland. Het Hof van Moerkerken. Zeer rijke vegetatie op tuinpad en gazon onder oude Paardekastanje. Veel bloeiende en zeer veel niet-bloeiende exemplaren. Ook elders op de buitenplaats op pad onder boomte. Deze

vindplaats is zeker de rijkste die thans in Nederland bekend is en bestond reeds toen de huidige bewoners zich in 1956 op het buiten vestigden. Voor verdere typering van deze groeiplek leze men genoemd artikel in Gorteria.

Als men het huidige verspreidingskaartje bekijkt (fig. 1) en bovenstaande standplaatsgegevens vergelijkt, zijn daar verscheidene conclusies uit te trekken. Alle 9 recente vindplaatsen liggen in het flu-

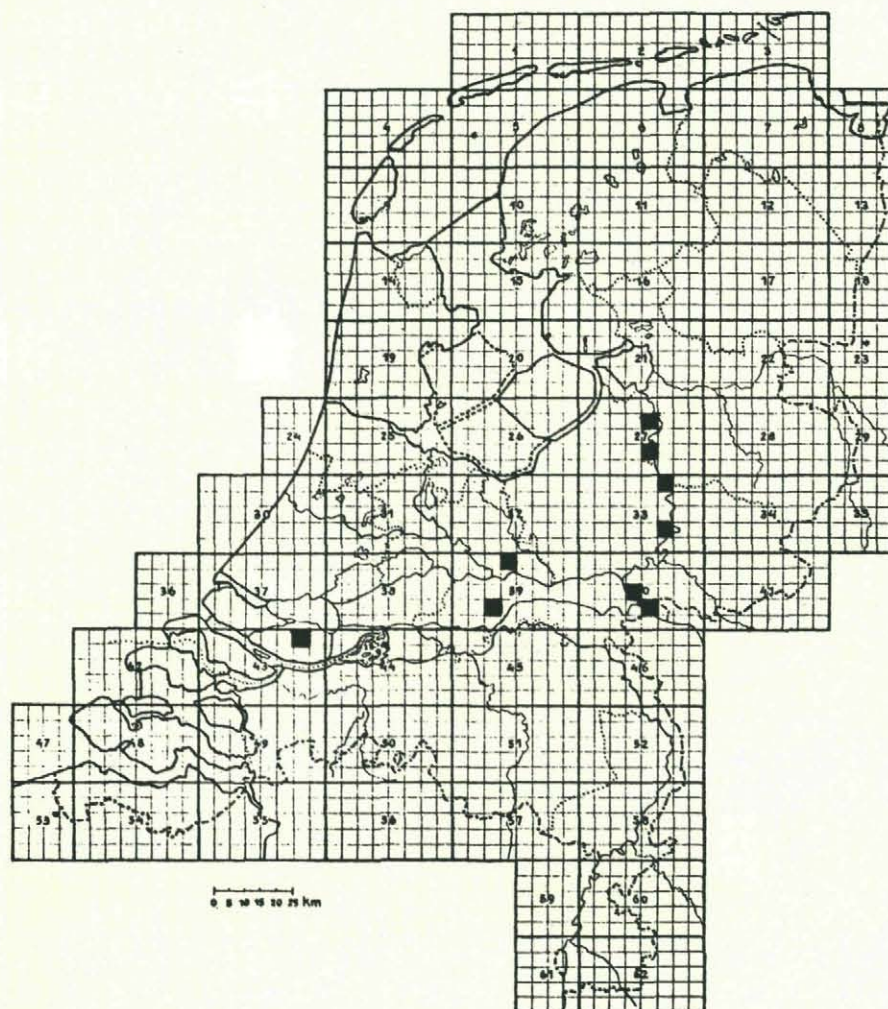

Fig. 1. Huidige verspreiding van de Akkergeelster (*Gagea villosa*). De groeiplaatsen liggen alle in het fluviale district.

viatiele district, waarbij het oostelijk fluviatiel het rijkst is bedeed. Anno 1977 verdient de plant nauwelijks meer zijn Nederlandse benaming „Akkergeelster”; alleen de vondst van Cortenoever 1954 heeft iets met „akker” te maken.

Geen der recente vondsten valt binnen de uurhokken die vóór 1950 van de soort bekend waren. Toch zal de plant op de recente vindplaatsen doorgaans ook vóór 1950 wel aanwezig geweest zijn, daar het geschikte milieu steeds weer een al lang bestaand milieu is. Typering van dat milieu bevat steeds weer het woord „oud”: oude kerkhoven, paden in tuinen van oude pastorieën, oude boerderijen en buitenplaatsen. Extensieve bewerking van de grond schaadt de plant niet, evenmin niet al te drukke betreding. Op het eerste gezicht lijkt het vreemd dat de plant gedijt zowel op open plaatsen met weinig concurrentie van andere soorten als op plaatsen met in de zomer diepe schaduw van loofbomen.

Fig. 2. Akkergeelster (*Gagea villosa*) in bloei. Kerk-Avezaath, april 1976. Foto P. Zonderwijk.

Bij een toevallig bezoek aan Huize Amerongen viel op dat de planten zich in de herfst al bovengronds presenteren, zoals we dat ook kennen van *Arum italicum*, maar niet bij *Arum maculatum*.

Om dit verschijnsel na te gaan werd medio november 1976 een bezoek gebracht aan de groeiplek in de tuin te Kerk-Avezaath. Volgens de verwachting waren de planten al present; sterker nog, de bloei-plannen voor 1977 kwamen al tot uiting. De brede stengelbladen lagen plat op de grond en daarboven waren de bloeiwijzen al in knopvorm aanwezig; de bloei-stengel zelf was nog onontwikkeld. De hele vegetatieperiode van *Gagea villosa* valt dus in het winterhalfjaar, laten we zeggen van november tot en met april, met zeker wel een winterse rustpoos ertussen. Geen wonder dus dat zomerse diepe beschaduwing de plant niet deert, te meer daar deze juist de ontwikkeling van zomerse standplaats- en voedselconcurrenten afremt.

In Nederlandse en buitenlandse flora's wordt, voor zover mij bekend, geen gewag gemaakt van de winterse groeiperiode van deze plant en de vraag komt naar voren of de drie andere Nederlandse *Gagea*'s zich eender gedragen. Deze kwestie wordt aangesneden in een monografie over *Gagea*, die we toevallig in handen kregen: Henning Haeupler, Morphologische und pflanzengeographische Beobachtungen an *Gagea*-Arten im südlichen Niedersachsen (Mitt. flor.-soz.-Arbeitsgemeinschaft NF 14 (1969): 36-46. In het desbetreffende gebied komen niet 4, maar 6 *Gagea*-soorten voor en de schrijver kent slechts overwinterende bladen bij *Gagea villosa* en de niet in Nederland voorkomende *Gagea saxatilis* (p. 41).

Men kan dus in de late herfst en winter

al uitkijken naar *Gagea villosa*, maar dit wordt natuurlijk op veel plaatsen bemoeilijkt door massa's afgevallen bladen. De tijd om *Gagea*'s op te sporen zijn wel de maanden maart en april; na de bloei vindt vruchtrijping en afsterven van het blad snel plaats en vanaf half april maakt de ontwikkeling van de omringende vegetatie het herkennen van de tengere planten moeilijk.

Het zoeken naar nieuwe vindplaatsen van *Gagea villosa* (fig. 2) lijkt voorlopig nog „belovend” (veelbelovend is misschien een te groot woord). Lukt het niet om de plant te vinden, dan vindt men soms andere interessante soorten van de boven beschreven „oudbelegen” milieus. We denken aan planten als Voorjaarshelmbloem, Mosbloempje, Knikgende vogelmelk, Tengere vetmuur, Liggend hertshooi, Bos- en Weidegeelster.

De Weidegeelster werd soms aangetroffen als naar Akkergeelster gezocht werd. Bij het oude kerkje van Heesum is een groeiplek van Weidegeelster die sinds jaar en dag bekend is; in soortgelijk „kerks” milieu werd de plant recent ook gevonden bij Kootwijk (1962) en bij Oosterbeek (1977). Ook deze soort verdraagt

blijkbaar zomerse beschaduwing.

Een moeilijkheid bij de herkenning kan zijn, dat men van Akker- en Weidegeelster nogal eens populaties van uitsluitend vegetatieve planten aantreft. Ook dan zijn de soorten wel te herkennen:

Weidegeelster: bladen diep gegroefd, kaal;

Akkergeelster: bladen ondiep gegroefd, enigszins behaard („*villosa*” heeft meer betrekking op de steel van de bloeiwijze en de bloemen).

Jonge exemplaren van Kraailook vertonen oppervlakkige gelijkenis met geelsterblad en de soort groeit vaak in hun gezelschap, maar kraailookbladen zijn te kennen aan holle doorsnee en uiegeur.

Misschien lukt het lezers van dit artikel, mede aan de hand van bovenstaande milieugegevens, nog enkele nieuwe vindplaatsen op te sporen. We denken hierbij aan de binnenduinrand, het fluviaatiele gebied en vooral aan Zuid-Limburg, waar de plant vóór 1950 nogal eens gevonden is; zie het verspreidingskaartje in de in de aanhef genoemde artikelen. Dat de plant elders zou groeien is zeker mogelijk. Er bestaat nl. ook herbariummateriaal uit Staphorst, een oude vondst die niet op de verspreidingskaart is ingetekend.

HET WESTERHOLT

I. Geologie, ontginning en bodem

S. E. VAN WIEREN

(Vakgroep Plantenoecologie en Vakgroep Fysische Geografie en Bodemkunde, R.U. Groningen)

Het onderzoeksgebied is gelegen in het Eexterveld in Drente, in de driehoek Eext, Anderen en Anlo (fig. 1). Het is ongeveer 20 ha groot en bestaat uit heiderestanten en voormalige, door de staat aangekochte cultuurgronden. Het ligt in

de onmiddellijke omgeving van een loofbos van enkele ha, dat de naam Westersholt draagt, en wordt hier, ter nadere plaatsbepaling op het Eexterveld, eveneens Westersholt genoemd; het maakt deel uit van het Stroomdallandschap